

ADVIES SCHILDERIJCOMMISSIE 6 juni 2023

Samenstelling commissie:

Prof. dr. Kitty Zijlmans (voorzitter), emeritus hoogleraar Hedendaagse kunstgeschiedenis
Kurt De Belder, MA, MLIS, directeur Universitaire Bibliotheken Leiden
Rassoul Coelen, BSc, student-lid Instituutsbestuur Bestuurskunde
Judith van IJken, BA, Rijksakademie Amsterdam, promovenda in de Academy for Creative and Performing Arts
Dr. Pieter Slaman, universiteits- en onderwijshistoricus
Prof. dr. Jojanneke van der Toorn, bijzonder hoogleraar Inclusie van LHBT+ werknemers op het werk

Ambtelijk secretaris: drs. Anneke Hendriks

1. De opdracht & het werk van de commissie

Opdracht

De commissie wordt gevraagd het college van bestuur te adviseren over:

- a. de verdere expositie van het schilderij van Rein Dool, *Het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Leiden*;
- b. een richtsnoer voor universitaire tentoonstellingen met aandacht voor historische en kunsthistorische betekenis, maar ook voor kwesties van representatie.

Aanleiding

Begin november 2022 plaatste een Leidse promovenda een foto op Twitter van het door Rein Dool geschilderde groepsportret van het College van Bestuur uit 1974 met de vraag of er geen bordje bij zou moeten met een 'ironische of enigszins zelfkritische' toelichting erbij. We zien namelijk een zestal witte, rokende mannen van middelbare leeftijd, het toenmalige CvB. Hoewel het schilderij overduidelijk een ironische toon heeft en de heren niet bepaald flatteus zijn afgebeeld, reflecteert het daarentegen wel de bestuurscultuur van die tijd, waarin besturen overwegend uit witte mannen bestonden. Dit is niet meer in lijn met het huidige zelfbeeld van staf, studenten en bestuur en ontlokte dit bericht. De tweet kreeg respons, ook van bestuurders van de Leidse Universiteit, dat het schilderij wel weg mocht. Daarop is het schilderij tijdens een vergadering van bestuurders inderdaad van de muur gehaald. De actie werd via Twitter wereldkundig gemaakt en bracht meteen een storm van reacties teweeg, tot in de Tweede Kamer en buitenlandse media aan toe.

In reactie op deze storm besloot het college van bestuur een commissie in te stellen met bovengenoemde opdracht.

Het werk van de commissie

De commissie is zesmaal bijeengewees en heeft nagedacht over de manier waarop een universiteit kan omgaan met een diversiteit aan perspectieven op haar geschiedenis en de inrichting van haar gebouwen op zodanige wijze dat de hele universitaire gemeenschap zich er welkom voelt. De commissie onderkent dat de wereld en de perspectieven steeds veranderen en dat er een mechanisme moet zijn om de universiteit hierin te laten meebewegen. De commissie heeft een symposium georganiseerd (zie bijgevoegd programma) waarmee ze de discussie wilde stimuleren en

zichzelf de gelegenheid gaf om ideeën op te halen. De commissie heeft ook haar licht opgestoken bij collega's aan de Universiteit Utrecht, waar ook stappen worden gezet om het Academiegebouw inclusiever in te richten. Verder heeft de commissie mondeling en schriftelijk waardevolle suggesties gekregen en deze meegenomen in haar advies. De commissie is deze raadgevers en de sprekers op het symposium zeer erkentelijk voor hun bijdrage aan het werk van de commissie.

Het advies

In dit advies gaat de commissie uitvoerig in op het schilderij in zijn historische context en in de huidige situatie. Daarna brengt de commissie advies uit over een mogelijke nieuwe locatie voor het schilderij. Ook geeft ze meer algemene aanwijzingen voor tentoonstellingen en de inrichting van het Academiegebouw. Tot slot vat de commissie haar advies samen.

Het schilderij

Het gaat hier om een werk van beeldende kunst, het olieverf op doekschilderij van Rein Dool, *Het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Leiden in 1974*, (1977; afm. ca. 160 x 190 cm). Het is een groepsportret van het toenmalige college van bestuur. De opdracht van dit schilderij werd aan Rein Dool verleend door het Gemeentebestuur van Dordrecht (waar de Leidenaar Dool sedert 1975 woont) via de Beeldende Kunstenaarsregeling (1949-1987). Deze regeling bood kunstenaars een (tijdelijk) inkomen in ruil voor een artistieke tegenprestatie. Het idee voor een dergelijk werk was echter in Leiden ontstaan en de Gemeenten Dordrecht en Leiden hebben daarvoor een regeling getroffen om werken uit te ruilen. De gemeenten waren namelijk van mening dat het schilderij in Leiden thuishoort. De Universiteit Leiden heeft het schilderij sindsdien in bruikleen, maar het is onderdeel van de collectie van (stedelijk) museum De Lakenhal.

Rein Dool, *Het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Leiden in 1974*, (1977)

Context huidige tijd

Het schilderij bevindt zich in de Grachtenkamer, een vergaderkamer in Rapenburg 69, functioneel onderdeel van het Academiegebouw. Het hangt aan de korte kant van de kamer, een vrij krappe muur, waardoor het schilderij – als enig werk – prominent aanwezig is. Wat ook heeft bijgedragen aan de commotie is dat een digitale deelnemer gedurende de gehele vergadering het zicht heeft recht op het schilderij, de aanwezige deelnemers rondom de tafel steken er verhoudingsgewijs klein bij af.

De context heden ten dage is nog steeds een universitaire, maar de huidige tijd is een geheel andere dan die van het midden van de jaren zeventig. De gemeenschap van studenten en staf is internationaler geworden en vrouwen zijn onder studenten al sinds de jaren tachtig in een meerderheid. Wat betekent het schilderij in het huidige tijdgewricht met de roep om meer inclusiviteit, dat wil zeggen een context waar leden van de universitaire gemeenschap het gevoel hebben dat zij erbij horen en zichzelf kunnen zijn, het dekoloniseren van instellingen en curricula, tegen de achtergrond van #MeToo, Black Lives Matter en het slavernijverleden? Deze kwesties leefden vroeger meer onder de oppervlakte, nu staan ze centraal in onze wereld.

Deze context is van groot belang, omdat deze samenhangt met de vraag wat we willen uitdragen met (historische) kunstwerken aan de wanden van onze ruimtes. Wat stralen werken uit, hoe spreken ze tot verschillende groepen mensen, hoe sluiten ze aan op het huidige maatschappelijke debat? En meer specifiek: hoe kunnen ze bijdragen aan het gevoel van onderdeel zijn van de academische gemeenschap (het Academiegebouw als 'clubhuis') of aan het uitdragen van een ideaalbeeld van de academische gemeenschap (waar streven we naar)? Uit de, vaak emotionele, reacties op het weghalen van het schilderij komen verschillende gezichtspunten naar voren.

Anno 2023 is er steeds meer aandacht voor gelijkwaardige vertegenwoordiging en inclusiviteit in commissies, besturen en andere gremia. Er komen vaak kwesties naar boven die te maken hebben met gevoelens van onvrede en frustratie bij uiteenlopende groepen mensen, die zich in (semi-) openbare gebouwen en instanties niet evenredig vertegenwoordigd zien, die zich niet geïncludeerd of welkom voelen, omdat er weinig tot geen herkenningspunten zijn waarmee zij binding hebben. Klachten of acties van deze groepen mensen roepen weerstand op bij personen die juist hechten aan oude beelden en symbolen omdat zij er een grote historische, culturele en vaak persoonlijke waarde aan toeschrijven. Niet zelden herkennen zij zich wèl in bestaande beelden, of verzetten zij zich tegen de notie dat iedereen zich daarin zou moeten herkennen. Kunst kan ook confronteren en schuren. Binnen de universitaire gemeenschap heeft deze tegenstelling geleid tot de discussie rondom het schilderij van Rein Dool met daarop het College uit 1974, dat toentertijd uit een zestal witte mannen bestond.

Achtergrond en historische context van het schilderij

Om deze discussie goed te kunnen voeren is kennis van de historische context van het schilderij van groot belang. In 1969 trok een golf van protesten en bezettingsacties door hogescholen en universiteiten. Studenten eisten een radicale democratisering van het universitaire bestuur, waardoor alle geledingen van de academische gemeenschap (studenten, ondersteunend personeel, wetenschappelijke staf) inspraak zouden krijgen in zaken die hen direct aangingen, ook in onderzoek en onderwijs. Onderwijsminister Gerhard Veringa (KVP, 1967-1971) gaf vergaand toe aan deze eis met zijn nieuwe Wet Universitaire Bestuurshervorming (WUB, 1970). De wet bracht een nieuwe bestuursstructuur waarin een democratisch gekozen universiteitsraad (UR) medebestuur zou voeren met een deels gekozen, deels benoemd College van Bestuur (CvB). Omdat dit CvB verantwoording verschuldigd was aan de universiteitsraad, en omdat de raad vergaande budgettaire bevoegdheden

had, was het noodzakelijk dat CvB en Raad zeer nauw samenwerkten. Het CvB had formeel weinig ruimte om zelfstandig te handelen.

Het schilderij 'universiteitsbestuurders' van Rein Dool toont het eerste CvB dat in deze nieuwe structuur in Leiden aan het werk ging, in de samenstelling zoals die zich voordeed van 1974 tot 1976. Links zit collegevoorzitter K.J. Cath, door de raad voorgedragen en door de minister in 1972 als kroonlid benoemd. Dan volgt rector magnificus A.E. Cohen, in 1972 gekozen en in 1974 herkozen door het College van Decanen. Naast hem J.K. Gevers, voorheen fractievoorzitter van de Progressieve Partij in de universiteitsraad en door die raad in 1974 verkozen tot CvB-lid. Dan volgt W.G. Koppelaars, kroonlid sinds 1972 en ten slotte zit rechts H.H. Maas, door de raad in 1974 verkozen. Staand op de achtergrond de ambtelijke secretaris van de universiteit, N.F. Hofstee. Hij vervulde deze functie sinds 1955 en overzag als enige de communicatiestromen tussen bestuursorganen, bureau en faculteiten. De samenstelling van het CvB toonde enerzijds de grote invloed van de universiteitsraad, die twee leden voordroeg en twee rechtstreeks benoemde, maar ook de verankering van ministeriële en facultaire invloed. Rector A.E. Cohen zag het als zijn taak om de belangen van de faculteiten zeker te stellen in dit centralistisch georganiseerde geheel.¹

Besturen in deze nieuwe constellatie was heel moeilijk. UR en CvB konden alleen in nauwe onderlinge afstemming tot besluiten komen. De UR was zeker in de eerste jaren een platform voor ideologisch geluid en sterke maatschappelijke betrokkenheid. Bij het CvB speelden meer de uitvoering van besluiten, geformaliseerde processen en zakelijke belangen een hoofdrol. Vanuit de bevlogen UR klonk daarom de kritiek dat het CvB bureaucratisch en afstandelijk was. Die kritiek is terug te zien in het schilderij. De bestuurders lijken zich af te sluiten voor de buitenwereld, de meesten kijken de toeschouwer niet aan en hullen zich in hun rookpluimen. Erg democratisch of toegankelijk ziet het er niet uit. Terwijl het dat in feite wel degelijk was: zonder medewerking van de UR kon het CvB weinig beginnen.

De grote verdienste van dit CvB is geweest, dat het in die ingewikkelde krachtsverhoudingen een zekere bestuurlijke harmonie wist te bereiken en bewaren. Onder constante dreiging van het vastlopen van de besluitvorming wist het de persoonlijke verhoudingen goed en de bestuurlijke processen gaande te houden. Daarbij wist het de onstuimige groei van studentenaantallen en staf in goede banen te leiden.² "Water en vuur (...) omzetten in goud", zo vatte rector A.E. Cohen de soms onmogelijke opdracht samen.³

De machtige positie van de UR werd in 1997 teruggebracht tot een meer adviserende rol. Het verkleinde CvB (van vijf naar drie leden) zou vanaf dat moment vooral verantwoording verschuldigd zijn aan een nieuw ingestelde Raad van Toezicht. Het zou nog tot 2007 duren voor Rietje van Dam als eerste vrouw toetrad tot het CvB. Het is dus bepaald niet lang geleden dat dit orgaan nog een exclusief mannenbolwerk was. Het CvB van vandaag is zodoende diverser, maar niet democratischer dan dat in 1976. Zo houdt het schilderij ons een complexe spiegel voor. Het geeft te denken over onze waarden.

¹ H.F. Cohen, *De strijd om de academie. De Leidse universiteit op zoek naar een bestuursstructuur (1967-1971)* (Meppel 1975) 184.

² Pieter Slaman, *De glazen toren. De Leidse universiteit 1970-2020* (Amsterdam 2021) 129-136; Sicking, C.M.J., 'De bedrijfsleiding' in: Breimer, D.D. e.a. (red.), *Het academisch bedrijf. De Leidse universiteit in context en perspectief* (Leiden 1988) 151-159.

³ 'Orde op zaken. Rede, uitgesproken door prof. dr. A.E. Cohen, rector magnificus op 6 september in de Pieterskerk' in: *Acta et agenda* 9 september 1976.

Balans tussen universitair verleden en eigentijdse wensen

De huidige kritiek op het schilderij betreft niet zozeer het werk op zich, maar de vraag waar het schilderij op de huidige plaats, in de huidige context voor staat en wat het uitdraagt. Enerzijds is het Academiegebouw een Academisch Historisch Museum dat de geschiedenis toont. Dat is van groot belang: onze universiteit en gemeenschap zijn het resultaat van die geschiedenis. Het is tegelijk een plaats waar wordt vergaderd, geëxamineerd, gevierd en ontvangen. Bij die functies passen beelden die aansluiten bij waarden en achtergronden van niet alleen voorgaande, maar juist ook van huidige gebruikers van het gebouw, de leden van de academische gemeenschap. Er is altijd een spanning geweest tussen het tonen van het universitaire verleden en de uitdrukking van eigentijdse idealen. Tussen het belang van de eigen geschiedenis en de mogelijkheid om mee te bewegen met de eigen tijd. Om die reden heeft ook in het verleden elke generatie weer aanpassingen gedaan aan het Academiegebouw en haar inrichting. Er is zelfs een generatie geweest (ca. 1860) die het gehele Academiegebouw met haar katholieke oorsprong en kleine afmetingen had willen vervangen door een modern universitair hoofdkwartier. Zo ver kwam het gelukkig niet; ook toen is uiteindelijk gestreefd naar een balans tussen verleden en moderniteit. Een balans die altijd broos en tijdelijk was en steeds opnieuw moest worden gezocht.⁴

Ook in onze tijd doet deze spanning zich gelden. Feit is immers dat er niet enkel witte mannen aan de universiteit werken, en studeren, zoals bijvoorbeeld het huidige CvB met twee (witte) vrouwen laat zien. Hiermee zijn we er echter nog niet, diversiteit en inclusie gaan verder dan een genderbalans. Nu wreekt zich het feit dat niet alleen het schilderij van Rein Dool, maar een grote meerderheid van de afbeeldingen in het Academiegebouw witte mannen laat zien. Daarnaast ontbreekt het bij voornoemd schilderij aan toelichting die de kijker zou kunnen wijzen op het historische belang van het getoonde beeld (in dit geval het CvB van 1974). De huidige controversie komt dus voort uit twee onderliggende spanningen: (1) een balans tussen verleden en huidige wensen in de inrichting van het gebouw die door veel mensen niet meer als optimaal wordt ervaren en (2) het ontbreken van toelichting, van contextualisering van historische beelden.

Het complexe eigen verleden kan soms pijn doen wanneer we met onwelgevallige objecten uit het verleden geconfronteerd worden en dan is een duidelijke (historische) contextualisering onontbeerlijk. Maar kunnen deze onwelgevallige objecten uiteindelijk niet ook tot een herkenningspunt uitgroeien dankzij het historisch moment dat zij verbeelden? Dankzij de hercontextualisering kunnen we ons ook rekenschap geven van een verleden dat voor allerlei groepen mensen niet altijd even aangenaam was. En met een nieuwe balans tussen historische beelden en hedendaagse academische waarden kunnen ook wij proberen om geschiedenis, heden en toekomst op een betekenisvolle manier met elkaar te verbinden.

Rol voor de kunst

Juist hierin zou kunst een rol kunnen spelen. Kunst kan en hoeft geen vertegenwoordiging te zijn van alle mensen die deel zijn van de universitaire gemeenschap in al haar geledingen. Echter, wanneer we slechts een kleine groep (van vrijwel dezelfde) mensen zien afgebeeld, kunnen die kunstwerken geïnterpreteerd (en gereduceerd) worden tot representatie van 'de universiteit'. Dit kan uitsluiting in de hand werken en leiden tot verminderde gevoelens van toebehoren (*belonging*), terwijl deze gevoelens aantoonbaar samenhangen met allerlei individuele en organisatie-uitkomsten als welzijn, betrokkenheid, prestaties en verzuim.

⁴ Dorrit van Dalen, Rap 73. Verhalen van het Leidse Academiegebouw (Leiden 2021).

Inclusieve beeldvorming kan bevorderd worden door het tonen van een bredere collectie kunst en daaraan gekoppeld een actiever beleid met betrekking tot kunst, niet alleen historische maar ook hedendaagse. Binnen zo'n bredere kunstcontext krijgen verschillende kunstwerken meer ruimte voor interpretatie en zullen minder gereduceerd worden tot een versimpelde representatie.

Het gaat dan ook niet om het simpel 'aanvullen' van lacunes, maar om kunst en kunstwerken een rol te laten spelen in ingewikkelde discussies die, zoals ook hier, te maken hebben met kwesties als vertegenwoordiging, inclusiviteit en zich welkom voelen. Kunst kan de aanjager zijn van discussie, gesprek en uitwisseling en het herzien van vooringenomen standpunten bewerkstelligen. Opvallend is namelijk hoe hoog de emoties opliepen en hoe heftig er in de pers en op sociale media werd gereageerd op het verwijderen van het schilderij. Gevoelens van woede, frustratie, pijn en verontwaardiging over het willen 'uitwissen van de geschiedenis' voerden de boventoon maar even sterk was de roep om een gelijkwaardige vertegenwoordiging, om het gezien en gehoord willen worden en te participeren als volwaardige leden van onze universitaire gemeenschap.

Ook in andere universiteiten in Nederland spelen vergelijkbare vragen over historische collecties, vooral de talloze portretten van overwegend witte mannelijke hoogleraren, recent aangevuld met enkele vrouwenportretten. Echter, die 'aanvulling' is niet voldoende, eerder mede een probleem. Met het toevoegen van hier en daar een vrouw wordt de onderliggende problematiek van vertegenwoordiging, medezeggenschap en inclusiviteit niet geadresseerd. Het tonen van een bredere collectie én het aanjagen van het gesprek over kunst zijn beide van groot belang.

Met het oog op de viering van het 450-jarig bestaan van de universiteit in 2025 is er voldoende stof om kunst en kwesties van betekenis en vertegenwoordiging op de agenda te zetten. Vervolgens kan aan deze discussie een blijvende vorm worden gegeven.

De centrale vraag is hoe om te gaan met de huidige denkbeelden en historische kunstwerken. De collectie moet binnen bepaalde kaders ter discussie blijven staan. Studenten en docenten zouden een route aangereikt moeten krijgen over waar ze hun gevoelens, denkbeelden en suggesties kunnen inbrengen. Niet als klacht, maar als mogelijkheid tot dialoog en om te bezien welke impact dit soort kwesties hebben binnen en buiten de academie. Wat we hiervan kunnen leren zou ook goed aan onderwijs en onderzoek verbonden kunnen worden. Dat zou goed passen in de grotere ambitie van kunst op de universiteit, omdat Leiden met haar convenant met de Hogeschool voor de Kunsten Den Haag onderwijs en onderzoek van kunst een belangrijke plek toekent. Een mooie toepassing hiervan zou het voeren van gesprekken over en vooral op basis van kunst kunnen zijn en deze gesprekken zouden vervolgens ingezet kunnen worden om de collectie te verrijken. Op basis van deze overwegingen pleiten wij voor het instellen van een vaste commissie (werktitel 'Commissie kunst en debat Academiegebouw (KDA)'), als eerste aanspreekpunt voor kwesties over kunst, maar ook als aanjager van discussie zoals hierboven uiteengezet, en voor een locatie waar deze ambitie in praktijk kan worden gebracht.

2. Advies commissie

Plaats schilderij

Het kunstwerk bevindt zich in het Academiegebouw en neemt een centrale plek in binnen de universiteit. Het Academiegebouw heeft meerdere functies. Het representeert de universiteit voor bezoekers, het gebouw is ook een plaats van academische plechtigheden en vieringen, een vergaderlocatie, een faculty club met brasserie en restaurant en is daarnaast het universiteitshistorisch museum. Met de inrichting van het gebouw moeten dus verschillende doelstellingen worden gediend. De commissie is van mening dat de huidige inrichting en getoonde

kunstcollectie (uit 2007) aan een update toe is. Ook adviseert zij ieder vijf jaar een periodieke herijking hiervan.

De commissie begrijpt dat het schilderij op de plek en in de context waar deze nu hangt, zonder tekst en uitleg over zijn specifieke achtergrond, tot gevoelens van uitsluiting kan leiden. Gezien de ontstane discussie rond het schilderij én zijn historisch specifieke achtergrond is de commissie van mening dat dit schilderij bij uitstek geschikt is als onderwerp van reflectie over beeldvorming en vertegenwoordiging. Daarom adviseren wij het schilderij op een nieuwe prominente en meer toegankelijke plek te hangen.

Naast vermelding van maker, titel, jaar en materiaal, behoeft het schilderij een uitgewogen toelichting. Hierbij kan worden gedacht aan een tekstbordje of QR-code met uitleg over de oorspronkelijke en de huidige context, alsmede een korte schets met meer informatie over de ontstane commotie. De tekst en uitleg kunnen aanleiding geven te reflecteren op het (mogelijke) contrast tussen het schilderij met enkel witte mannen en een universitaire context waar diversiteit en inclusie een speerpunt is. Dit is belangrijk rond dit schilderij, gezien de ontstane discussie, maar kan ook waardevol zijn voor andere kunstwerken. Zij bieden een kans om de discussie een plek te geven binnen de universiteit. Wellicht kan eenzelfde exercitie ook voor andere kunstwerken die tentoon worden gesteld, worden uitgevoerd. Het schilderij moet volgens de commissie dus niet worden weggestopt maar kan juist de aanleiding zijn voor een nieuwe tentoonstellingspresentatie, waarin bijvoorbeeld verschillende werken van kunstenaars bijeen worden gebracht, die een situatie in hun tijd aankaarten, zoals in het geval van Rein Dools schilderij.

Het omgaan met kunstwerken

De commissie stelt voor een vaste commissie, de 'Commissie kunst en debat Academiegebouw [KDA]', in te stellen om (1) te zoeken naar een nieuwe balans tussen (kunst)historische waarden en eigentijdse wensen en (2) als een toegankelijk aanspreekpunt te dienen voor mensen die vragen, klachten of suggesties hebben ter verbetering en die willen bijdragen aan de discussie. Deze commissie is ook verantwoordelijk voor de organisatie van een wisselende tentoonstelling, een of twee keer per jaar met curator, een kunstbeleid dat ruimte biedt aan onderwerpen die binnen de universitaire gemeenschap en maatschappij leven en waarmee het streven naar een dynamisch beeld van de universiteit in de huidige tijd tot uitdrukking komt.

De casus Dool raakt aan het belang van de contextualisering van kunstwerken, de manier waarop een dialoog tussen verschillende objecten wordt vormgegeven en welke dialoog we willen aangaan met onze selectie en manier van opstellen van kunstwerken.

Een belangrijk punt in de opdracht aan de commissie KDA is dat de universiteit de verschillende functies van het academiegebouw met elkaar verenigt, wat implicaties heeft voor haar keuzes over de tentoon te stellen kunst en de manier waarop, met uitleg of niet, in welke samenstelling, etc.

Het is van belang dat bij een vergelijkbaar geval van onvrede over kunstobjecten duidelijk is bij wie men terecht kan. Er dient een duidelijk aanspreekpunt te komen, dat helder communiceert naar en namens de universitaire gemeenschap. Als er dan vragen of klachten komen over wat aan de muur hangt, of voorstellen voor verandering, kunnen mensen daar terecht. De commissie hecht eraan duidelijk te stellen dat kunstwerken niet zomaar van de muur gehaald kunnen worden, er zijn richtlijnen hoe om te gaan met kunstwerken en dit te laten uitvoeren door mensen die daarvoor zijn opgeleid.

Kunstwerken mogen best prikkelen en schuren, dat scherpt het debat. Hierbij is ruimte voor discussie belangrijk, er moet een gesprek over de kunst kunnen worden gevoerd. Het weghalen van schilderijen wist namelijk de ongemakkelijke geschiedenis niet uit, maar opmerkingen over kunstwerken kunnen zeker terecht en waardevol zijn.

In het geval dat een kunstwerk aanstootgevend of onwelvoeglijk wordt gevonden zou dit via de commissie KDA bij het bestuur ter tafel moeten worden gebracht en een discussie worden gevoerd over wat er nu precies aan de hand is, waar de onvrede op is gebaseerd, wat er speelt. Het kunstwerk kan dan als aanleiding dienen tot een dieper debat, tegen de achtergrond van de vier kernwaarden die de Universiteit Leiden wil uitdragen: verbindend, vernieuwend, verantwoordelijk en vrij. Deze waarden hebben alles te maken met het streven naar meer inclusiviteit en diversiteit binnen de universiteit, die een organisatie wil zijn waarin iedereen zich gehoord, gezien en welkom voelt. Hiermee wordt het belang van gelijkwaardige dialoog en de inbreng van leden van de universitaire gemeenschap onderstreept. Inclusiviteit en diversiteit dienen dan ook leidend te zijn in de samenstelling van de commissie KDA.

Een werk als het bewuste groepsportret geeft bij uitstek aanleiding om via het debat een bijdrage te leveren aan het streven inclusief te willen zijn. Hieraan kunnen andere kunstwerken ook directer bijdragen en dan dient er niet alleen gekeken worden naar wat er hangt, maar juist ook wat er ontbreekt. Op basis daarvan kunnen beslissingen worden genomen over de collectie. Het toenemende aantal portretten van vrouwelijke hoogleraren is een voorbeeld van een dergelijke ontwikkeling. Het reflecteert de veranderingen in de huidige samenstelling van de universiteit en het streven naar inclusiviteit.

Het gaat echter niet alleen om portretten, maar om wat kunst in brede zin vermag. Met een bewust kunstbeleid, waarbij wisselende tentoonstellingen worden georganiseerd met hedendaagse en historische kunstwerken kunnen veranderingen in de samenleving bijdragen tot discussie en reflectie binnen de universiteit. Te denken valt aan (thema)tentoonstellingen, samen met debat, maar bijvoorbeeld ook kunstenaars- en boekpresentaties of een kunstenaar in residentie.

Hier ligt ook een kans voor een grotere deelname van studenten. Studenten willen participeren en niet alleen geconfronteerd worden met representaties van anderen. Zij willen hun mening laten gelden. De commissie KDA zou mét een speciale ruimte verschillende kwesties letterlijk boven water kunnen halen en zichtbaar maken, in lijn met de huidige tijdsgeest. Naast het belang van representatie (welk beeld van onze universiteit willen we vandaag de dag uitdragen in de keuze van kunstwerken in de ruimtes van de universiteit, het Academiegebouw in het bijzonder) speelt dus ook participatie een grote rol: het actief deelhebben aan discussies die wetenschap, kunst en actualiteit met elkaar verbinden en het uitwisselen van inzichten gebaseerd op de veelheid aan kennis – ook die uit de kunsten – die de Universiteit Leiden rijk is, om zo bij te dragen aan het vinden van antwoorden op urgente vraagstukken van het heden.

De huidige waarden van de universiteit staan niet los van het maatschappelijke debat en zijn al speerpunten in de bovengenoemde strategie van de universiteit. De vraag is hoe deze geoperationaliseerd kunnen worden in keuzes omtrent kunst in universitaire gebouwen en hoe ze in verhouding staan tot andere overwegingen. Gezien de verschillende functies van het academiegebouw zoals hierboven beschreven, denken wij dat deze overwegingen meegenomen dienen te worden in deze keuzes.

Herinrichting Academiegebouw: suggesties voor een nieuwe balans

Een mogelijkheid om recht te doen aan de uiteenlopende eisen die de verschillende functies van het Academiegebouw stellen aan de inrichting, is om onderscheid te maken tussen verschillende zones in

en om het Academiegebouw. Daarbij kan worden aangesloten bij de oorspronkelijke opzet bij de herinrichting van het Academiegebouw in 2007. Elke zone kan een andere functie vertegenwoordigen. Ruimtes waar wordt gevierd en waar gasten worden ontvangen, zijn ook de plekken waar we onze waarden uitdragen en vieren. Hier weegt het belang van herkenbaarheid (dat wil zeggen identificatiepunten, voorbeelden, rolmodellen) en inclusiviteit (het verschaffen van een context die leden van de universitaire gemeenschap het gevoel geeft erbij te horen en zichzelf te kunnen zijn) het zwaarst. In 2007 gaf men hier uitdrukking aan door Nobelprijswinnaars (receptiekamer), notabele hoogleraren (bustes op binnenplaats), vorsten en beroemde gasten (Churchill) te eren. Dit is het moment om na te gaan, hoe op deze meest zichtbare plekken ook de diversiteit meer tot uitdrukking kan worden gebracht. Dit kan door deze prominente plaatsen mede open te stellen voor vertegenwoordigers van groepen in een minderheidspositie (noot: vrouwen zijn al decennia niet meer in de minderheid door hun overwicht onder studenten). Daarbij zou de nadruk niet zozeer op beroemdheden hoeven te liggen, maar kunnen ook studenten, ondersteunend personeel en andere leden van de academische gemeenschap in beeld komen. Het gaat om het vinden van een nieuwe balans. De bestaande (foto)collectie van het Academisch Historisch Museum bevat hiertoe het nodige materiaal en ook andere collecties (waaronder de overige bijzondere collecties UBL).

In de meer besloten, functionele ruimtes en in de wandelgangen kan de universiteitsgeschiedenis in beeld komen. Daarbij verdient aanbeveling ook kanten van die geschiedenis te tonen die nu bekritiseerd worden. Het gaat daarbij vooral om het ooit elitaire karakter van de gemeenschap, de mannelijke dominantie en de Leidse rol in het Nederlandse koloniale bestuur. De hedendaagse gemeenschap moet deze geschiedenis onder ogen kunnen zien, vergezeld van informatie die de beschouwer helpt om een eigen standpunt te bepalen. De toon ervan is cruciaal: niet bedekkend, ook niet belerend.

Tenslotte zijn er functionele ruimtes die niet toegankelijk zijn voor het publiek. Hier kunnen kunstwerken ondersteunend zijn voor betreffende functies: uitdragen van facultaire 'identiteit', het bieden van een (neutrale) ruimte voor multifunctioneel gebruik.

Periodieke herijking

Wat betreft een eventuele herinrichting van het Academiegebouw, de geschiedenis van elk museum of instituut is vergeven van de herinrichtingen en herinterpretaties. Geen instelling wil een opstelling voor (te) lange tijd fixeren omdat de tijden veranderen, evenals de collecties door acquisities en schenkingen. Daarom worden inrichtingen en opstellingen ook periodiek herijkt. Verandering vindt plaats om heel veel redenen. Gebruik een herinrichting als moment voor debat waarom verandering nu en op die manier wenselijk is.

Dit advies kan ook relevant zijn voor andere commissies die zich buigen over aanverwante problematiek zoals op het ogenblik met de plaquette aan het Pieter de la Court gebouw van de Faculteit Sociale Wetenschappen. Behalve het portret van Pieter de la Court is vooral de erbij geplaatste zinsnede 'Gelukkig is degene die niemand's slaaf en niemand's tiran wil zijn' een steen des aanstoots. Ook al is 'slaaf' hier bedoeld als slaaf van tiranniek bestuur, dus met andere betekenis in de 17^e eeuw, De la Court had bemoeienissen in de WIC.

Academiegebouw als podium

De commissie raadt het College aan om keuzes over tentoonstellingen als voortdurend proces te zien en discussie onderdeel en onderwerp te laten zijn van de kerndoelstellingen en -taken van de universiteit. Het Academiegebouw kan dan fungeren als podium voor de discussie en presentatie van

wetenschappelijke en maatschappelijke impact via onderzoek en onderwijs en kunst. Daarom raadt de commissie aan, naast het onder de loep nemen van het gehele Academiegebouw, een ruimte toe te wijzen voor wisselende tentoonstellingen met hedendaagse en historische kunstwerken rond actuele thema's, zoals in dit geval representatie. De commissie stelt voor de Gewelfkamer in te richten als ruimte voor kunst en debat. Naast ruimte voor debat kan deze ruimte als plek dienen waar studenten een plaats krijgen en bijvoorbeeld studieresultaten kunnen presenteren en waar ACPA-promovendi hun onderzoek in en door middel van kunst kunnen delen met andere studenten en onderzoekers. Dit zou een plaats kunnen zijn voor discussie, het delen van kennis en het oproepen en vooral ook herzien van standpunten, zoals men dat van een universiteit mag verwachten.

Het symposium, waarin naar aanleiding van het schilderij van Rein Dool gesprekken ontstaan die verschillende perspectieven belichten, zou gezien kunnen worden als een eerste aanzet hiertoe.

Symposium

Het spanningsveld tussen historische context en de wens inclusief te zijn in de huidige context was het centrale uitgangspunt van het symposium. Een drietal perspectieven kwam aan de orde: een vanuit de nazaten van de toenmalige rector A.E. Cohen, die de ontstaansgeschiedenis van Leidens eerste gedemocratiseerde CvB en de taakopvatting van de toenmalige rector bespraken. Het tweede perspectief was afkomstig uit de museale wereld. Hierin werd gereflecteerd op het omgaan met levende geschiedenis en wat het toevoegen en weglaten van werken betekent. Als derde perspectief kwam het belang van representatie en beeldvorming in de gebouwen van de Universiteit Leiden aan de orde. In de paneldiscussie werd in uitwisseling met de zaal gestreefd naar een genuanceerde blik op de problematiek. De commissie beoogde nieuwe inzichten en input uit het symposium te verkrijgen, om deze mee te nemen in het verder uitwerken en aanscherpen van haar advies. Belangrijke toevoegingen uit het symposium zijn in het advies verwerkt en betreffen het belang van niet alleen representatie (welk beeld van onze universiteit willen we vandaag de dag uitdragen in de keuze van kunstwerken in de ruimtes van de universiteit, het Academiegebouw in het bijzonder) maar ook van participatie, het actief deelhebben aan discussies die wetenschap, kunst en actualiteit met elkaar verbinden.

3. Samenvatting advies

De schilderijcommissie adviseert het College van Bestuur als volgt:

- a. Ten aanzien van het schilderij van Rein Dool: prominent ophangen in het Academiegebouw met alle relevante informatie. De commissie stelt voor het schilderij in de receptiekamer van het Academiegebouw op te hangen en de nieuwe commissie KDA te vragen het schilderij van een relevante context te voorzien door het te plaatsen te midden van andere werken.
- b. Ten aanzien van het instellen van een 'Commissie kunst en debat Academiegebouw' (KDA). Deze zoekt naar een nieuwe balans tussen verleden en hedendaagse eisen, dient als aanspreekpunt voor mensen met vragen, klachten en suggesties ter verbetering, en organiseert een of tweemaal per jaar een wisselende tentoonstelling uit de collecties ter stimulering van het debat over actuele vraagstukken binnen het multidisciplinaire kennisveld, inclusief de kunst, van de Universiteit Leiden.
De commissie KDA wordt samengesteld uit de diverse gremia van de universiteit (wp, obp, ur, UBL, iemand uit ACPA, student), eventueel aan te vullen met iemand uit de museale wereld van Leiden en met inachtneming van het streven naar diversiteit en inclusiviteit.
De benoeming geschiedt voor drie jaar, voor het student-lid twee jaar.
Idealiter krijgen de leden, op zijn minst de voorzitter, FTE voor hun deelname.
- c. De commissie KDA dient de beschikking te krijgen over een jaarlijks budget van € 20.000

- d. Ten aanzien van de inrichting en collectie van het Academiegebouw: bekijken welke sterke elementen uit de historische context behouden moeten worden en met welke aspecten de inrichting kan worden aangevuld om een meer representatief beeld van de huidige profilering van de universiteit te geven.

De commissie stelt een periodieke herijking van de inrichting voor met een interval van bijvoorbeeld vijf jaar.

- e. Ten aanzien van het gesprek hierover met de universitaire gemeenschap: een openbare ruimte aanwijzen die kan dienen als podium voor debat en uitwisseling, met kunst als aanjager. De commissie stelt voor de Gewelfkamer daartoe in te richten. Dat zou dan een ruimte kunnen zijn voor wisseltentoonstellingen samengesteld uit de universitaire collectie en al dan niet aangevuld met (nieuwe) werken van studenten, ACPA-PhDs, en anderen. Deze presentaties kunnen dan als startpunt dienen voor gesprek over de spanning tussen historische en hedendaagse waarden en idealen en kwesties die daadwerkelijk binnen de universiteit en onder studenten spelen.